

مونولوگ‌های عاشقانه‌ی فارسی

خسرو و شیرین و لیلی و مجنون نظامی و مقلدانش:
نظامی، امیرخسرو دهلوی، خواجوی کرمانی، سلمان ساوجی و جامی

www.ketab.ir

نویسنده:

مارال غلامی کوتنایی

دکتری زبان و ادبیات فارسی

مؤسسه انتشاراتی
مشق شب

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
مقدمه.....	۱۳
ادبیات غنایی.....	۱۷
سیر تاریخی روایت عاشقانه.....	۲۰
داستان و جایگاه نظامی و پیروانش.....	۲۱
«گفت‌وگو»: عنصری داستانی.....	۲۵
گفت‌وگوی درونی «مُونولوگ».....	۲۶
بخش اول - «منظومه خسرو و شیرین نظامی و مقلدانش».....	۲۹
۱-۱ «خسرو و شیرین» نظامی.....	۳۱
۱-۲ «شیرین و خسرو» امیر خسرو دهلوی.....	۴۵
۱-۳ «گل و نوروز» خواجهی کرمانی.....	۵۳
۱-۴ «جمشید و خورشید» سلمان ساوجی.....	۶۱
۱-۵ «یوسف و زلیخا» جامی.....	۷۱
جدول شماره یک: «گفت‌وگوهای درونی بخش اول».....	۷۸
تحلیل و بررسی.....	۸۰
بخش دوم - «منظومه لیلی و مجنون نظامی و مقلدانش».....	۸۱
۲-۱ «لیلی و مجنون» نظامی.....	۸۳
۲-۲ «لیلی و مجنون» امیر خسرو دهلوی.....	۹۵
۲-۳ «همای و همایون» خواجهی کرمانی.....	۱۰۳
۲-۴ «لیلی و مجنون» جامی.....	۱۰۹
جدول شماره دو: «گفت‌وگوهای درونی بخش دوم».....	۱۱۹
تحلیل و بررسی.....	۱۲۰
فهرست منابع.....	۱۲۳

پیشگفتار

منظومه‌های عاشقانه فارسی از جمله گنجینه‌های ایرانی و ذخایر فرهنگی ماست. منظومه‌هایی که همان نقش شعر نمایشی را در اروپا ایفا می‌کند. عاشقانه‌های ایرانی بازتاب‌دیده و آینه عواطف و احساسات قوم ایرانی است. این حجم از منظومه‌های عاشقانه در دوره‌های مختلف، نشان می‌دهد چگونه در عین چیرگی قشریگری مذهبی و بازدارندگی مصلحت، تا این اندازه در فرهنگ ما نفوذ داشته است که بیش از هزار منظومه غنایی در میراث فرهنگی و تاریخ ادبی ما ثبت است. مطالعه در ابعاد گوناگون این افسانه‌های عاشقانه، نشان می‌دهد ایرانی نگاهی پاک و انسانی به عشق داشته نه آلوده به اغراض و شهوات. تنها واکاوی داستان خسرو و شیرین حکیم نظامی گویای پاک‌ی زن عفیف ایرانی و پاکیزگی شعر فارسی است.

اگر غرض نهایی شعر غنایی، توصیف عواطف و نفسانیات نوع بشر باشد، شعر عاشقانه به نحو اکمل و اتم این هدف را برآورده می‌کند. داستان‌های عاشقانه تبلور تمام گونه‌های غنایی از مدح، هجو، مرثیه، شکواییه، فراق‌نامه، حبسیه، مفاخره، سوگندنامه، ساقی‌نامه، مناجات‌نامه، شادی‌نامه، معراج‌نامه، مغنی‌نامه، مناظره، شهرآشوب، واسوخت، وقوع، تغزل و موضوعات و محتویات دیگر است و کدام شعر را غنی‌تر و مؤثرتر از این گونه می‌شناسید. منظومه‌های عاشقانه که

حاوی تمام موضوعات و محتویات شعر غنایی است؛ حتی ژانرها و انواع ادبی دیگر را هم به خود گره زده است؛ چنان‌که منظومه‌ی عاشقانه هم بُعد تعلیمی دارد و هم در رمانس‌های عیاری خالی از رفتارهای حماسی قهرمان نیست.

شکل داستانی منظومه‌ها جذاب و مردم‌پسند است. داستان‌سرایی و داستان‌گزاری از دیرباز به علت نقش مهمی که در زندگی مردم داشته، همواره مورد توجه ملل بوده است. سمرگوییان سحریان، نقالان شیرین‌گفتار، سخنوران چرب‌زبان و قصه‌خوانان خوش‌چانه، در میان مردم، همواره این قصه‌های عاشقانه را بازگفته‌اند تا مردمان عشق‌اندیش را به یاد عشق‌های شیرین و شگرف بیندازند و روح آنان را در ناملایمات زندگی لطیف و بی‌غش سازند.

به دلیل همین اهمیت و اعتبار این منظومه‌ها بوده است که تاکنون صدها تحقیق و تحلیل و پژوهش ارزنده در این باره انجام شده است. کتاب پیش رو، از بانوی گرامی سرکار خانم دکتر مارال غلامی هم یکی از آنهاست.

نویسنده کوشیده و آگویه‌های درونی (مونولوگ) عینانی را در چند منظومه مهم فارسی بررسی و تحلیل کند؛ کاری که کمتر محققان بدان پرداخته‌اند. فایده این مطالعه پاسخ به آن دسته محققان است که این داستان‌ها را فاقد زوایه دیدهای مطرح در داستان‌نویسی جدید می‌دانند. وجود همین مونولوگ‌ها و خویش‌اندیشی‌های قهرمان، نشان از وجه داستانی قوی و امروزی این منظومه‌ها دارد.

اعتقاد داریم که داستان اگر هیچ رکنی از عناصر داستانی را نداشته باشد و فقط دو عنصر کنش و گفت‌وگو را دارا باشد، داستان است. گفت‌وگو و انواع آن در داستان بسیار مهم و رکن داستان است. از خلال همین گفت‌وگوهاست که داستان پرداز، لحظه‌ای دانیایی کل خود را یکسو می‌نهد و جریان داستان را به قهرمان می‌سپارد. در نوع خاص آن مونولوگ، نیز شیوه‌ای ممتاز است تا قهرمان مافی‌الضمیر خویش را به شیوه تک‌گویی درونی بیان کند.